

Medeltida kulturlager vid Västerås Stadshotell

Arkeologisk undersökning

Fornlämning Västerås 232:1
Kvarteret Proban
Västerås domkyrkoförsamling
Västerås kommun
Västmanland

Jonas Ros

Medeltida kulturlager vid Västerås Stadshotell

Arkeologisk undersökning

Fornlämning Västerås 232:1
Kvarteret Proban
Västerås domkyrkoförsamling
Västerås kommun
Västmanland

Jonas Ros

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 57 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2016

Omslagsfoto: Översikt över schaktet med fyndplatsen för medeltida kulturlager vid sektion 2.
Fotograferat från sydöst av Jonas Ros.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-522-8
Tryck: Just Nu, Västerås 2016.

Innehåll

Staden Västerås	6
Arkeologisk undersökningar i närområdet.....	7
Målsättning, metod och genomförande.....	8
Undersökningsresultat	10
Fynd.....	15
¹⁴ C-dateringar	15
Tolkning och utvärdering.....	15
Referenser.....	17
Tekniska och administrativa uppgifter.....	19
BILAGOR.....	20
Bilaga 1. Fyndtabell.....	20
Bilaga 2. ¹⁴ C-dateringar.....	21

Figur 1. Utdrag ur digitala Gröna kartan för Västmanland. Västerås stad, fornlämning 232:1, markerad. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård gjorde under 2015 en arkeologisk undersökning i kvarteret Proban inne på Västerås Stadshotells gård. I schaktet som togs upp fanns omfattande störningar som orsakats av schaktning för nedläggande av ledningar, brunnar och betongfundament. Kulturlager framkom på två punkter och två sektioner upprättades. ¹⁴C-analys av material från platsen där den ena sektionen upprättades visar att den äldsta aktiviteten i området dateras till 1040–1260 e.Kr. (kal 2 sigma). På platsen för den andra sektionen dokumenterades lämningar av flera på varandra överlagrande hus. Riklig förekomst av slagg visar att det har funnits en smedja på platsen. De äldsta dokumenterade bebyggelselämningarna dateras till perioden efter 1240–1280 e.Kr. Den sistnämnda dateringen baseras på en ¹⁴C-analys och på förekomst av tegel.

Inledning

Under september månad 2015 gjorde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk undersökning i kvarteret Proban inne på Västerås Stadshotells gård (se figur 1 och 2), med anledning av att det skulle läggas ned vatten- och avloppsledningar från fastigheten och ut under trottoaren i Västra Kyrkogatan. Den arkeologiska undersökningen genomfördes av Jonas Ros som också har sammanställt rapporten.

Staden Västerås

Den medeltida staden Västerås har i fornminnesregistret (FMIS) beteckningen Västerås 232:1. Fornlämningen omfattar ett ca 1 000×700 m stort område med kulturlager (se figur 1). Arkeologiska undersökningar i Stadsparken på den västra sidan av ån har visat att bebyggelse etablerades här under vikingatiden, före år 1000 e.Kr. Lämningarna uppfattas som stadreglerad bebyggelse (Alström 2014; Ros 2015c). Under 1200-talet expanderade staden ytmässigt, en orsak till det var troligtvis att bergsbruket i Bergslagen expanderade och handeln med järn ökade (Ros 2015a). Västerås var en viktig utskeppningshamn för järn.

I den s.k. Florenslistan från 1120-talet omnämns *Arosa* som biskopssäte. Med Aros avses Västerås (Dahlbäck 1993 s. 135ff.). Florenslistan är en förteckning som sannolikt ursprungligen upprättats omkring 1103 (Palmqvist 1961 s. 51). Ett biskopssäte fanns sannolikt i Västerås 1103. I fundamentsbrevet för den svenska kyrkoprovinsen från 1164 omnämns Västerås som biskopsort (SDHK 202 och Gustafsson 1977 s. 8).

Under medeltiden fanns det två sockenkyrkor i Västerås. S:t Ilian/S:t Egidii och S:t Nicolai. I kvarteret Johannes, på den östra sidan av ån (se figur 2), har det undersökts tidigkristna gravar och sannolikt har där också funnits en kyrka (Gustafson 1977; Kumlien 1971; Ros 2015a; Annuswer m.fl. 1990).

Västerås slott omnämns först gången i Nyköping recess 1396, då det tillfördes drottning Margaretas underhållslän. Troligtvis var borgen relativt ny då; det finns inget stöd för antagandet att borgen anlades under 1200-talet (Lovén 1996 s. 174f. och där anf. litt.). Det finns dock en skriftlig uppgift om att det har funnits en äldre kungsgård i Västerås.

År 1361 skänkte kung Magnus (Eriksson) bort en kunglig huvudgård (curia) med sten- och träbyggnader i Västerås (SDHK 7928). Vi vet inte när kungsgården etablerades, det kan ha varit strax innan omnämmandet. Enligt författarens teori fanns kungsgården redan under Västerås stads äldsta tid (Ros 2015b och 2015d). Enligt Magnus Ladulås testamente var Västerås en myntort under 1200-talets slut (Klackenberg 1992 s. 123) och myntningen fortsatte fram till 1540. Mynthuset har traditionellt placerats i Domprostgården sydväst om domkyrkan, väster om undersökningsområdet (se figur 2; Grau 1904 s. 112, not i).

Arkeologiska undersökningar i närområdet

Det har gjorts flera undersökningar i närheten av det nu aktuella undersökningsområdet. I Östra Kyrkogatan dokumenterades under 1994 ett kulturlager som var upp till 1,2 meter tjockt. Inga daterande fynd framkom och i de flesta lager påträffades inget tegel (Ros 1995a). Det har också gjorts en arkeologisk förundersökning i Västra Kyrkogatan, mellan kvarteret Jarl och Gamla kyrkogården. Där framkom kulturlager som bedöms vara förhistoriska samt en del av en hägnad som kan vara medeltida. Vidare framkom möjliga spår av det norra stadsdiket. Det påträffades även raseringsmassor från senare tid (Bergquist u å).

På den södra sidan av domkyrkan framkom ett antal människoben i omrörda fyllnadsmassor vid en schaktningskontroll (Kjellberg 2005). Längre västerut i Biskopsgatan har gravar dokumenterats. I den norra delen av Västra Kyrkogatan, söder om Biskopsgatan, undersöktes delar av domkyrkans kyrkogårdsmur och söderut längs Västra Kyrkogatan framkom bebyggelselämningar (Ros 1995b). Domkyrkans kyrkogårdsmur låg alltså söder om nuvarande Biskopsgatan.

Under medeltiden var delar av området för nuvarande Biskopsgatan kyrkogård. På 1688 och 1751 års stadskartor finns Biskopsgatan mellan Svartån och Västra Kyrkogårdsgatan, först 1941 förlängdes den österut från Västra Kyrkogatan. Östra Kyrkogatan finns på 1688 års karta och benämns då Östra Lång-Gatan (Gustavsson 1981 s. 37f och s. 175; Olsson 1985a, fig. 16; 1985b).

Vid en arkeologisk undersökning i kvarteret Proban undersöktes kulturlager och bebyggelselämningar från tidig medeltid och fram t.o.m. 1700-tal och senare. I det äldsta skedet fanns en härd med datering till folkvandringstid eller vendeltid (Carlsson 1996). Dateringen är betydelsefull och kan indikera att bebyggelse fanns på platsen långt innan Västerås blev en stad.

I kvarteret Proban, söder om en byggnad benämnd Sotarns stuga, gjordes en undersökning där det endast framkom matjord (Alström 2005). I tre borrhål i kvarterets norra del konstaterades däremot kulturlager som var mer än 1,6 m tjocka (Alström 2002). Vid en antikvarisk kontroll söder om Stadshotellet, också detta i kvarteret Proban, påträffades anläggningar och kulturlager som daterades till 1700-tal och fram till 1907. Det framkom även brandlager som bedömdes vara från 1714 års brand (Alström 2007).

I kvarteret Johannes, sydväst om undersökningsområdet, har det undersökts delar av en tidigkristen begravningsplats som lades öde på 1200-talet (Welinder 1990; Hartzell 2010). Den äldsta graven på platsen har ¹⁴C-daterats till perioden 960–1290 e.Kr (kal 2 sigma).

Flera arkeologiska undersökningar har även gjorts i Stora Torget, varvid det har påträffats lämningar av stadsbebyggelse (se t.ex. Anund 1994; Bergquist 2000 och

Forenius 1997). Det äldsta torget var betydligt mindre än nuvarande Stora Torget och låg i den västra delen av det nuvarande torget (Olsson 1985a och 1985b).

Målsättning, metod och genomförande

I enlighet med Länsstyrelsens kravspecifikation var undersökningens övergripande syfte att tillvarata kunskap som kan bidra till områdets historia och som kan bli till nytta för samhällsplaneringen genom att fastställa fornlämningens omfattning, karaktär och bevarandegrad.

Undersökningen skulle klargöra följande:

- fornlämningens utbredning inom schaktet
- bedömning av kulturlager, anläggningar och fynd – karaktär, mängd och bevarandegrad
- preliminär datering
- preliminär tolkning av fornlämningen

Ambitionsnivån innebar att:

- schaktningen övervakades endast om det krävdes. Arkeologen skulle ha tillsyn över arbetet och personalen skulle instrueras om när arkeolog skulle tillkallas
- enbart sektioner skulle dokumenteras
- om möjligt skulle prover tas för ¹⁴C-datering av de undre kulturlagren

Undersökningen gjordes inne på Stadshotellets gård och ut mot Västra Kyrkogatan. I porten in till gården var det relativt lågt till taket och därför användes en mindre grävmaskin. Schakten togs upp med planskopa. Det framkom gjutna betongfundament täckta med grus, jord och sand och entreprenören tog dit en sugbil som sög bort massorna runt betongen. Eftersom det var mycket påförda massor så deltog inte arkeolog i schaktningen hela tiden.

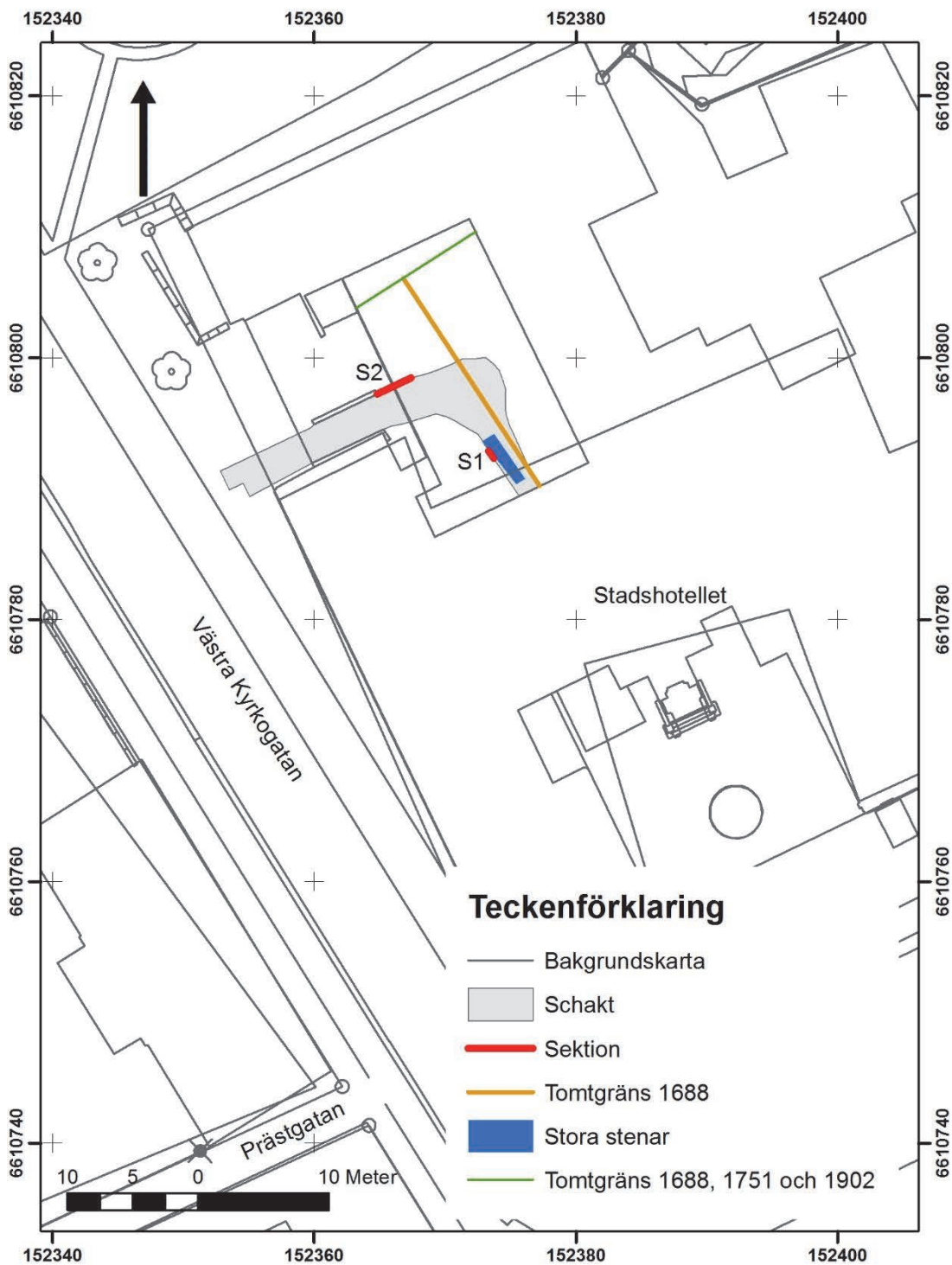
Framkomna schaktväggar med kulturlager rensades fram med handredskap och kulturlagren dokumenterades i sektion genom handritning. Vid sektion 1 grävdes det ett ca 1 meter djupt hål med maskin och för hand för att klarlägga lagerföljden ned till undergrunden. De upptagna schaktens lägen prickades in manuellt genom handritning från befintlig bebyggelse och digitaliserades i efterhand. Fynd och ben för ¹⁴C-analys insamlades från lager i båda sektionerna. Det togs digitala fotografier.

Västerås stad har låtit rektifiera historiska kartor över staden (se Västerås, rektifierade kartor). Enligt de historiska kartorna fanns det tomtgränser från perioden 1688–1902 inom undersökningsområdet. Lägena för de tomtgränser som har funnits inom undersökningsområdet har digitaliserats och redovisas i rapporten.

Figur 2. Västerås stad med nuvarande kvartersindelning. Undersökningsplatsens läge i kvarteret Proban inne på Stadsbotellet gård är markerad med en röd ring. I Stadsparken på den västra sidan av Svartån har det undersökt bebyggelse som dateras till vikingatiden (1). I kvarteret Johannes har det undersökts tidigkristna gravar (2). Enligt en tradition låg myntbuset i kvarteret Jarl (3). Efter Gustafsson 1977.

Undersökningsresultat

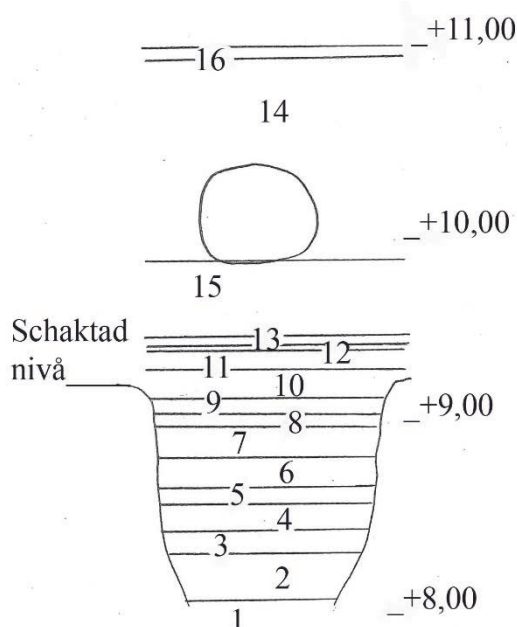

Figur 3. Undersökningsområdet i kvarteret Proban på Stadshotellets gård vid Västra Kyrkogatan. Schaktet markerat med grå färg och lägena för sektion 1–2, S1-S2, med rött. Vidare ses lägena för tomtgränser enligt historiska kartor. En rad med stora stenar, markeradt med blått, representerar sannolikt läget för en tomtgräns enligt 1688 års karta. Utdrag ur den kommunala bakgrundskartan. Skala 1:500.

Inom undersökningsområdet fanns det omfattande störningar som uppkommit i samband med tidigare schaktningar för ledningar, brunnar och betongfundament. Kulturlager framkom endast på två platser och på dessa platser upprättades sektioner.

Sektion 1

Sektion 1 upprättades i undersökningsområdets sydvästra del (se figur 3 och 4). Schaktet grävdes här ned till steril nivå så att ursprungstopografin kunde nås. På undergrunden fanns ett lager (nr 2) med stort inslag av träflis och enstaka ben. Ett ^{14}C -prov insamlades från lagret som representerar den äldsta aktiviteten på platsen. Ovanför detta lager fanns det två lager, nr 3 och 4, som i huvudsak bestod av lera. Dessa lager har antagligen påförts i syfte att höja marknivån. På dessa lager fanns ett antal olika lager och flera av dessa hade stort inslag av lera.

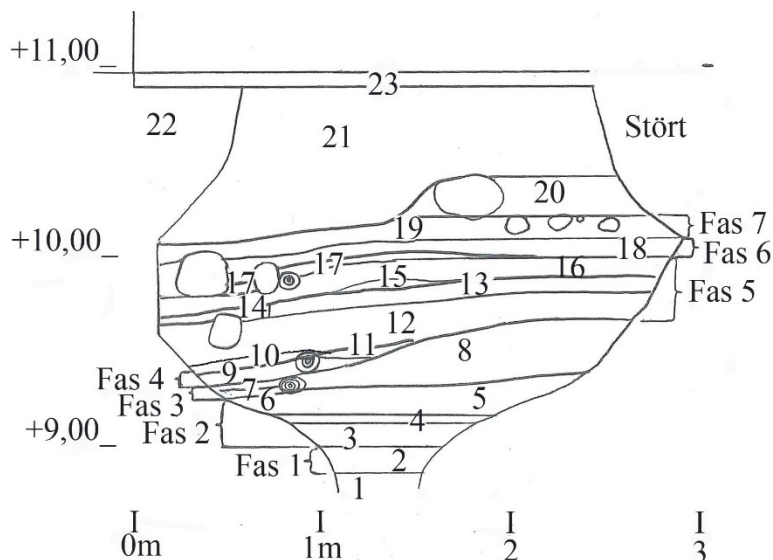
Figur 4. sektion 1 sedd från öster. Skala 1:40.
Ritning Jonas Ros.

Lagerbeskrivningar:

1. Blågrå steril lera. Undergrund.
2. Gråbrun lerblandad kulturjord. Mycket stort inslag av träflis och enstaka ben. ^{14}C -prov 1, 1040–1260 e.Kr (kal 2 sigma).
3. Gråbrun lerblandad kulturjord. Mestadels lera.
4. Grå lera.
5. Grå lera med stort inslag av förmultnat organiskt material.
6. Grå lerblandad kulturjord med stort inslag av kolstänk och tegel.
7. Gråbrun lerblandad kulturjord med stänkevis inslag av bränd sand, sot och kol.
8. Gråbeige kompakt lera. Möjligtvis ett lergolv, men högst osäkert.
9. Brungrå lera med inslag av ben.
10. Brungrå lera med inslag av stenar, tegel och enstaka kolstänk.
11. Brungrå lera med inslag av tegel och kol.
12. Svart kol- och sothorisont.
13. Grå lera.
14. Grå lera, grus, sand, sten och tegel. Stenarna som utgjorde en tomtgränsmarkering låg i detta lager.
15. Grå lera, grus, sand och tegel.
16. Plattor på markytan.

Sektion 2

Sektion 2 upprättades i undersökningsområdets nordvästra del (se figur 3, 5 och 6). Från det äldsta skedet fanns påförda lager utan bebyggelserester. Tegel fanns i lager 3 och i de yngre lagren. Det framkom också flera olika lager med vad som tolkas vara rester av tre olika hus. Riklig förekomst av slagg i ett lager (nr 18) indikerar att det har funnits en smedja på platsen.

Figur 5. Sektion 2 sedd från söder. I de äldsta lagren fanns det inga spår av bebyggelse lämningar. Från lager 6–18 fanns bebyggelse lämningar. Skala 1:40. Ritning Jonas Ros.

Lagerbeskrivningar:

1. Gråvit steril lera.
2. Gulgråvit lera.
3. Gråbrun lera med kolstänk. Enstaka tegelbitar.
4. Gråbrun lera med inslag av sot och bränd sand.
5. Brunrå lera blandad med bränd sand, kol, sot, små stenar och tegelbitar. ¹⁴C-prov 2, 1150–1280 e.Kr. (kal. 2 sigma).
6. Brunt förmultnat organiskt material. Vid 0,8 meter ände av liggande trä. Möjligtvis syllstock till hus. Avsatt lager i hus.
7. Rödbrun bränd sand med inslag av kol. Vid 0,5 meter fanns liggande trä, möjligtvis del av bränt tak till hus.
8. Grå lera med ca 30% inslag av bränd sand, kol, sot och tegelflisor. Omrört brandlager.
9. Gråbrun lerblandad kulturjord. Vid 0,9 meter fanns liggande trä, troligtvis avsatt i ett hus. Möjlig syllstock vid 0,9 meter.

10. Gråbrun lera blandad med rödbrun sand och sot. Troligtvis brandlager till hus.

11. Grå lerblandad kulturjord.

12. Gråbrun lerblandad kulturjord med inslag av tegelflisor, kalkbruk, ben, små stenar, kol och sot.

13. Gråbrun lerblandad kulturjord med inslag av tegelflisor, kalkbruk, sot och kol. Ljusare än lager 12.

14. Grå lera blandad med kulturjord.

15. Grå lera.

16. Brunrå lerblandad kulturjord. Vid 1,4–1,6 meter stort inslag av tegel och slagg. Stort inslag av stenar vid 1,2–1,6 meter.

17. Svart sot, i toppen skörbränd sten. Troligtvis härd. Träet utgör möjligtvis begränsning för härden.

18. Gråbrun lerblandad kulturjord med inslag av tegel, kalkbruk, kol, stora djurben. Inslag av sand och stort inslag av slagg.

19. Gråbrun sandblandad kulturjord med inslag av tegel, kol och grus. Omrörd och påfört kulturjord. I toppen på lagret vid 2–2,6 meter stenar som antagligen är del av en stenlagd gårdsplan från 1900-talet.

20. Gråbrunt grus- och sandblandad kulturjord. Buteljglas från 1900-talet.

21. Sand och grus i olika nivåer. Bärlager.

22. Grus och morän. Bärlager.

23. Plattor på markytan.

Fasindelning av lagren i sektion 2

Lagren i sektion 2 (se figur 5) har hypotetisk indelats i 7 bebyggelsefaser. Med en bebyggelsefas avses bebyggelse som bedöms ha funnits samtidigt inom undersökningområdet.

Fas 1. Äldre markhorison. Lager 1.

Fas 2a. Lager 3 och 4. Inga bebyggelserester i sektionen.

Fas 2b. Lager 5. Inga bebyggelserester i sektionen, ¹⁴C-prov 1150–1280 e.Kr.

Fas 3. Lager 6, avsatt i ett hus. Vid 0,8 m fanns liggande trä, möjligtvis rester av en vägg i huset. Lager 7 och 8 är brandlager från huset.

Fas 4. Lager 9, troligtvis avsatt i ett hus. Vid 0,9 m fanns liggande trä, möjligtvis rester av en vägg i huset. Lager 10 är brandlager från huset.

Fas 5. Lager 11–16. Lagren bildas och påförs. Inga bebyggelserester i sektionen.

Fas 6. Hus anlagt på lager 16. Lager 17 utgör troligen en härd i huset. Vidare ses liggande trä som kan vara en del av en begränsning av härden. Lager 18 tolkas som ett aktivitetslager i huset. Härden tillsammans med ett stort inslag av slagg indikerar smidesverksamhet i huset.

Fas 7. Lager 19, omrörd och påförd jord. Antagligen påfört för anläggande av stenarna i lagret topp som kan vara en del av en stenlagd gårdsplan på Stadshotellets gård från 1900-talet.

Där ovan fanns ett påfört lager (nr 20) med inslag av buteljglas. Ovanpå det fanns ett bärlager och överst plattor.

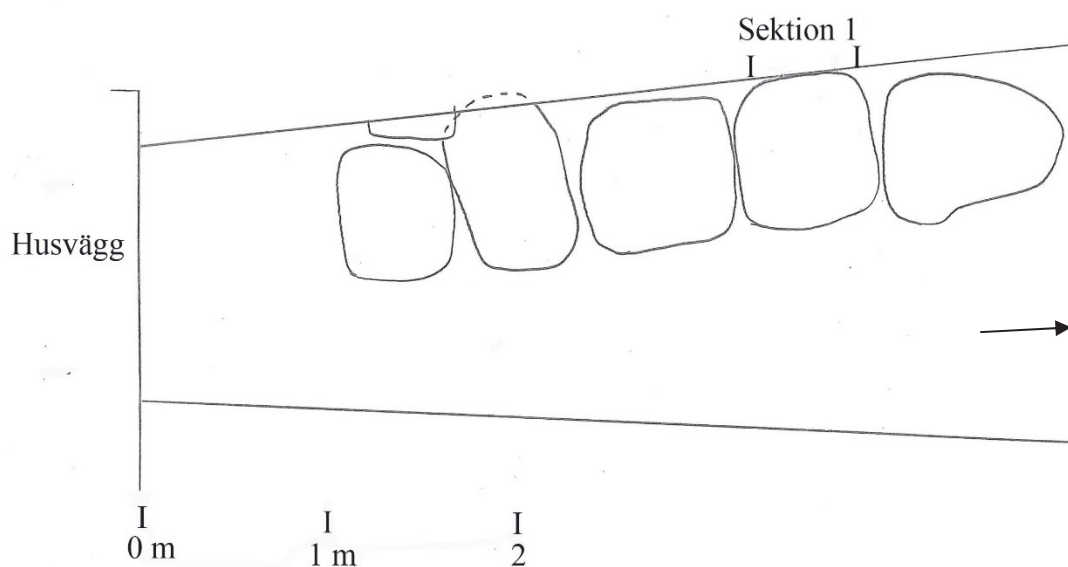

Figur 6. Det fanns omfattande störningar i området. Kulturlager fanns bevarat till höger om mellanväggen där sektion 2 upprättades (se figur 4 och 5). Fotograferat från sydöst av Jonas Ros.

Figur 7. I schaktets södra del framkom stora stenar som tolkas utgöra en tomtränsmarkering. Fotograferat från sydöst av Jonas Ros.

I schaktets södra del framkom fem stenar på rad som hade en storlek av 0,6–0,9 m i diameter. Dessa stenar låg ca 0,6 m under befintlig marknivå i ett påfört lager (lager 14, se sektion 1, figur 4. Se figur 3, 7 och 8 för stenarnas lägen). Det fanns inga kulturlager intill stenarna och de var ojämnt lagda. De bedöms därför inte vara syllstenar, även om det inte helt kan uteslutas att de har haft den funktionen. Stenarna uppfattas som lagda för att markera en tomtränsmarkering. Mellan två av stenarna framkom en skärva yngre rödgods (fnr 3).

Figur 8. Plan över stenarna i den södra delen av schaktet. Stenarna bedöms vara en del av en tomtränsmarkering. Skala 1:40. Ritning Jonas Ros.

Fynd

Det påträffades endast ett mindre fyndmaterial vid undersökningen. I lager 18 framkom smidesslagg, varav en slaggsåla (fnr 4). Två skärvor yngre rödgods påträffades i sektion 2, lager 18 (fnr 1 och 2). Keramiken dateras till 1600–1700-tal och påträffades i samma lager som slaggen (fnr 4). Mellan stenarna i den tidigare nämnda stenraden påträffades en skärva yngre rödgods, med ljusbrun glansig glasyr, som dateras till 1700–1800-tal (fnr 3).

¹⁴C-dateringar

Två ben skickades in för ¹⁴C-analys (se figur 9 och bilaga 2). Ett prov från sektion 1, lager 2 (se figur 4), daterades till perioden 1040–1260 e.Kr. (kal. 2 sigma). Ett prov från sektion 2, lager 5 (se figur 5), daterades till perioden 1150–1280 e.Kr. (kal. 2 sigma). ¹⁴C-dateringar medger inga exakta årtal, men det ben som daterades från sektion 1 kan vara äldre än det från sektion 2. Det är också troligt, eftersom benet från sektion 1 insamlades från det understa avsatta lagret, till skillnad från det ben som daterades från sektion 2, som härrör från ett lager med inslag av tegel.

Lab nr	Prov	Sektion	Lager	Material	Datering BP	Kal. 1 sigma	Kal. 2 sigma
Ua-51820	1	1	2	Ben från ko	864±29	1155–1220	1040–1260
Ua-51821	2	2	5	Ben, tand från får/get	823±35	1185–1260	1150–1280

Figur 9. Tabellen visar ¹⁴C-prover från sektion 1 och 2. Samtliga dateringar är e.Kr.

Tolkning och utvärdering

Undersökningen har utförts i enlighet med Länsstyrelsens kravspecifikation och, som framgår av rapporten, har de uppställda målsättningarna uppnåtts.

Bebyggelselämningar

Från sektion 1 daterades ett ben från det äldsta lagret till perioden 1040–1260 (kal. 2 sigma), vilket daterar den äldsta aktiviteten på platsen. Den rikliga förekomsten av träflis i lagret kan indikera byggnation. Kanske uppfördes det ett hus i närheten? Aktiviteten har sannolikt ägt rum under 1100-talet och dateringen är av intresse med tanke på närheten till domkyrkan och begravningsplatsen i kvarteret Johannes, ett biskopssäte fanns som sagts sannolikt i Västerås år 1103.

Från sektion 2 daterades ett ben från lager 5 till perioden 1150–1280 (kal. 2 sigma). Det förekom tegel i lagret och tegel kan tänkas förekomma i kulturlager alltifrån omkring ca 1240–1260-tal, då den äldsta domkyrkan i tegel uppfördes i Västerås. Lagret, fas 2b, kan därför dateras till perioden 1240–1280 e.Kr. I lager 18 påträffades smidesslagg och också yngre rödgods, som daterar smidesverksamheten och fas 6 till 1600–1700-tal (fnr 1 och 2). Stenarna på toppen av lager 19 är sannolikt från 1900-talet.

Topografin varierar i området. I sektion 1 låg undergrunden på nivå +8,06 m ö.h. och i sektion 2 låg den på nivå +8,86 m ö.h., dvs. ca 0,8 meter högre. Eftersom det fanns omfattande störningar var det inte möjligt att bedöma vad dessa variationer beror på. Antingen är det så att ursprungstopografin varierar, eller så upprättades sektion 1 på platsen för en stor grop. Det fanns tjocka påförda leror i de äldre lagren vilka sannolikt har påförts i syfte att höja marken och skapa en jämn marknivå för att skapa bättre förutsättningar för nyttjandet av området.

Tomtgräns

Stenarna som framkom i schaktets södra del låg intill en sträcka där det enligt rektifieringen av 1688 års karta fanns en tomtgräns (se figur 3). Stenarna tolkas representera läget för tomtgränsen och har avgränsat två tomter från varandra. Sektion 1 och 2 låg på samma tomt enligt kartan från 1688. Under de stora stenarna fanns inga kulturlager bevarade och därför var det inte möjligt att fastställa om tomtgränsen fanns redan under de äldre skedena. Förklaringen till att tomtgränsens läge enligt 1688 års karta ligger något öster om stenraden (se figur 3) är troligen att det vid rektifiering av kartor ofta uppkommer mindre förskjutningar av objekt.

Stenraden tolkas alltså representera en tomtgräns. Mellan två av stenarna framkom en skärva yngre rödgods som preliminärt dateras till 1700–1800-tal. Under och ovanpå stenarna fanns påförda massor. I detta område härjade en brand 1714, men inga spår av branden framkom. Stenraden dateras därför preliminärt till perioden efter branden år 1714. Tomtgränsen finns på 1688 års karta, men inte med på 1751 års karta (figur 3). Detta är argument för att stenraden anlades någon gång efter branden år 1714 och före år 1751 då kartan utan tomtgränsen markerad upprättades. Definitivt har stenarna lagts på plats innan stadshotellet byggdes 1907.

Det finns exempel från Västerås på att tomtgränser var markerade med stenmurar. I kvarteret Hagbard finns till exempel två stycken kraftiga stenmurar och den ena av dessa har en sträckning som överensstämmer med en tomtgräns på 1688 års karta. Sannolikt har gränsen sitt ursprung från medeltid (Ros 2014).

Referenser

Internet

FMIS = Fornminnesregistret

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Hartzell, L. 2010. Liv och död i det tidigmedeltida Västerås. En osteologisk analys av skelett från kvarteret Johannes. Statens Historiska Museer. Fou rapport 8. <http://www.shmm.se/Documents/forskning/Rapport%20-%20small.pdf>

SDHK = Svenskt Diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbrev

<http://sok.riksarkivet.se/sdbk>

Västerås, rektifierade historiska kartor

http://kartor.vasteras.se/external/kartor/?app=_historiskakartor

Litteratur

Alström, U. 2002. *Tre borrhål vid Proban. Förundersökning i form av schaktningsövervakning. RAÄ 232, Kvarteret Proban. Västerås stadsförsamling. Västmanland.* Västmanlands läns museum. Kulturmiljöavdelningen Rapport 2002:A78. Västerås.

Alström, U. 2005. *Jordarbeten vid Proban i Västerås: Förundersökning i form av schaktningsövervakning. RAÄ 237. Kvarteret Proban Västerås stadsförsamling. Västmanland.* Västmanlands läns museum. Kulturmiljöavdelningen rapport A. 2005: A55. Västerås.

Alström, U. 2006. *Rörbyten i Kopparbergsvägen. Förundersökning i form av schaktningsövervakning. RAÄ 232. Kopparbergsvägen, Domkyrkoesplanaden. Västerås stadsförsamling, Västmanland.* Kulturmiljövård Mälardalen. Rapport 2006:14.

Alström, U. 2007. *En trädplantering vid Stadsbotellet. Antikvarisk kontroll. RAÄ 232. Kvarteret Proban. Västerås stadsförsamling. Västmanland.* Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2007:96. Västerås.

Alström, U. 2014. *"att den är urgammal och förmodligen kan räknas till rikets äldsta städer." Nytt dateringsunderlag för Västerås historia. Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. Fornlämning Västerås 232:1, Stora gatan, Stadsparken, Västerås Domkyrkoförsamling, Västerås kommun, Västmanlands län. Västmanland.* Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2013:83.

Annuswer, B., Bergquist, U., Forenius, S. och Syse, B. 1990. *Västerås 1000 år i centrum.* Västerås kulturnämnds skriftserie nr 23. Stockholm.

Anund, J. 1994. *Stora Torget.* Riksantikvarieämbetet UV Uppsala Rapport 1994:58.

Bergquist, U. (u å). *Kyrkbacken och stadsdiket. Arkeologisk förundersökning. Västra Kyrkogatan mellan kvarteret Jarl och Gamla kyrkogården. RAÄ 232, Västerås, Västmanland.* Riksantikvarieämbetet UV Uppsala otryckt rapport.

- Bergquist, U. 2000. *Västra Kyrkogatan-Stora Torget*. i Riksantikvarieämbetet UV Bergslagen rapport 2000:18.
- Carlsson, R. 1996. *Kvarteret Proban. Arkeologisk undersökning. Kvarteret Proban, RAÄ 232, Västerås, Västmanland. RAÄ dnr: 421-2588-1994 & 421-3130-1994*. Riksantikvarieämbetet UV Uppsala Rapport.
- Dahlbäck, G. 1993. Uppsalakyrkans uppbyggnadsskede. Om kyrka och kungamakt under äldre medeltid. Kärnhuset i riksäpplet. *Upplands fornminnesförening och hembygdsförbunds årsbok. Uppland 1993*. Uppsala, s. 135–172.
- Forenius, S. 1997. *Bondtorget och Stadsparken*. Riksantikvarieämbetet UV Uppsala. Rapport 1997.
- Grau, O. (1754) 1904. *Beskrifning öfver Wästmanland*. Västerås.
- Gustafsson, J-H. 1977. *Västerås. Medeltidsstaden 4*. Riksantikvarieämbetet Rapport. Stockholm.
- Gustavsson, G. 1981. *Gatunammens historia i Västerås. Västerås Kulturnämnds skriftserie nr 8*. Västerås.
- Kjellberg, J. 2005. *Schaktning invid Västerås domkyrka. Antikvarisk kontroll. RAÄ 232. Domkyrkan. Västerås domkyrkoförsamling. Västerås stad. Västmanland*. Västmanlands läns museums. Kulturmiljöavdelningen rapport A. 2005:A 50.
- Klackenberg, H. 1992. *Moneta nostra. Monetariseringen i medeltidens Sverige*. Lund studies in Medieval Archaeology 10. Stockholm.
- Kumlien, K. 1971. *Västerås till 1600-talets början. Västerås genom tiderna II*. Västerås.
- Lovén, C. 1996. *Borgar och befästningar i det medeltida Sverige*. Stockholm.
- Olsson, S. 1985a. *Idealstad med förbinder – Studier i Västerås byggnadshistoria i förindustriell tid. Västerås genom tiderna. Del V:1 Stadens byggnadshistoria från 1640 till 1800-talets mitt*. Västerås.
- Olsson, S. 1985b. *Idealstad med förbinder – Studier i Västerås byggnadshistoria i förindustriell tid. Figurblock. Västerås genom tiderna. Del V:1 Stadens byggnadshistoria från 1640 till 1800-talets mitt*. Västerås.
- Palmqvist, A. 1961. *Kyrkans enbet och papalismen: Die Einheit der Kirche und der Papalismus*. Stockholm.
- Ros, J. 1995a. *Östra Kyrkogatan. Arkeologisk förundersökning. Västerås stad. Västmanland. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar*. Riksantikvarieämbetet UV Uppsala. Rapport 1995:23.
- Ros, J. 1995b. *Biskopsgatan. Arkeologisk undersökning Biskopsgatan och Västra Kyrkogatan. Västerås stad. Västmanland*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar. Riksantikvarieämbetet UV Uppsala. Rapport 1995:24.
- Ros, J. 2014. *Medeltida stenhus i kvarteret Hagbard. Kanik Finn Jönssons gård/Själgården. Arkeologisk förundersökning. Fornlämning Västerås 232:1. Kvarteret Hagbard. Västerås Domkyrkoförsamling. Västerås kommun. Västmanland*. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2014:6.

Ros, J. 2015a. *S:t Ilians kyrkogård i Västerås. Medeltida gravar i Citytunneln. Arkeologisk förundersökning. Fornlämning Västerås 232:1. Citytunneln, Hantverkargatan/kvarteret Knut. Västerås Domkyrkoförsamling, Västerås kommun, Västmanland. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2014:24.*

Ros, J. 2015b. *1300-tal vid Västerås slott. Arkeologisk förundersökning. Fornlämning Västerås 232:1, Fasigheten Olympia 3, Västerås domkyrkoförsamling, Västerås kommun, Västmanland. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2015:8.*

Ros, J. 2015c. *Vikingatida och medeltida stadsbebyggelse i Västerås. Tomtmark intill Slottsgatan. Arkeologisk förundersökning. Fornlämning Västerås 232:1. Stadsparken. Västerås Domkyrkoförsamling, Västerås kommun, Västmanland. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2014:8.*

Ros, J. 2015d. Västerås en vikingatid och medeltida stad. *Glimtar från gångna tider*. Red. K. Jonsson, B. Kihlstedt och A. Arnberg. Västerås, s. 61–64.

Welinder, S. 1990. *Människor i Västeråstrakten för 1000 år sedan*. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM projekt nr:</i>	KM 15105
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-3863-15, 2015-09-14
<i>Undersökningsperiod:</i>	2015-09-14– 2015-09- 30
<i>Exploateringsyta:</i>	30 löpmetrar
<i>Personal:</i>	Jonas Ros
<i>Belägenhet:</i>	Kvarteret Proban, Västerås domkyrkoförsamling, Västerås kommun, Västmanlands län, Västmanland
<i>Ekonomisk karta:</i>	11G:17
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 16 30
<i>Koordinater:</i>	X6610789, Y152358
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningmetod:</i>	Manuellt från befintlig bebyggelse, digitaliserat i efterhand
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Två sektionsritningar i A3-format och en planritning i A3-format samt digitala fotografier förvaras hos Västmanlands läns museum
<i>Fynd:</i>	Fynden F1-4 förvaras på KM i väntan på beslut om fyndfördelning.

BILAGOR

Bilaga 1. Fyndtabell

Fyndnr	Sakord	Material	kommentar	Vikt, gr	Antal	Antal. fragn.	Fyndomständighet
1	Keramik	Yngre rödgods	Del av skål med grön glasyr. 1600-1700-tal	1	1	1	Sektion 1, lager 18
2	Keramik	Yngre rödgods	Del av skål med brungrön glasyr. Räfflad utsida. 1600-1700-tal	24	1	1	Sektion 1, lager 18
3	Keramik	Yngre rödgods	Del av gryta. 1700-1800-tal. Ljus brun glansig glasyr.	9	1	1	Sternraden
4	Slagg	Slagg	Smidesslagg. En slaggskälla.	850	2	2	Sektion 2, lager 18

Bilaga 2. ¹⁴C-datering

